

(НЕ)РІВНІСТЬ ДОСТУПУ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ АБІТУРІЄНТІВ ТА АБІТУРІЄНТОК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ» 2023 РОКУ ЗА РЕЗУЛЬТАТИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЛЬТИПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ

(IN)EQUALITY OF ACCESS TO HIGHER EDUCATION FOR APPLICANTS TO THE NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV-MOHYLA ACADEMY IN 2023 BASED ON THE RESULTS OF THE NATIONAL MULTISUBJECT TEST

На основі даних абітурієнтів та абітурієнток Національного університету «Києво-Могилянська академія» 2023 року, у статті виявлено вплив соціально-демографічних характеристик на (не)рівність доступу випускників та випускниць шкіл до вищої освіти. Для проведення аналізу були використані множинна та прості бінарні логістичні регресійні моделі, а також ієрархічна множинна лінійна модель. Особливу увагу в дослідженні приділено питанню внеску війни та пов'язаних з нею викликів на формування впливу соціального походження на шанси випускників та випускниць отримати вищу освіту. Відтак, до побудованих регресійних моделей додавались змінні регіональних ефектів війни, які формуються через різні канали впливу як на макро-, так і мікрорівні, основними з яких є руйнування освітньої інфраструктури; зменшення державних видатків на освіту; внутрішнє або зовнішнє переміщення сімей; можлива загибель, рекрутинг у лави армії, переміщення і брак педагогів; процеси перерозподілу влади та багатства у країні; збільшення рівня бідності серед сімей; погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей, стрес.

За результатами дослідження продемонстровано, що якість отриманої шкільної освіти та, відповідно, результати Національного мультипредметного тесту абітурієнтів та абітурієнток НаУКМА залежать від типу школи та меншою мірою від типу населеного пункту та статі, а отже, від чинників соціального походження, що повністю співвідноситься із результатами попередніх досліджень на основі балів ЗНО. Крім того, виявлено, що на результати НМТ вплинула повномасштабна війна Росії проти України. Статистично значущий вплив мали такі регіональні ефекти війни, як кількість ВПО, кількість укриттів в регіоні, кількість вибухів та кількість зруйнованих шкіл. У подальших дослідницьких спробах перевірки наявності ефектів війни на освітні результати та можливості молоді необхідно вдосконалювати якість та надійність даних, які стосуються проявів війни на різних соціальних рівнях.

Ключові слова: НМТ, абітурієнти НаУКМА 2023, освітня нерівність, доступ до вищої освіти, регіональні ефекти війни.

Based on the data of the 2023 applicants to the National University of Kyiv-Mohyla Academy, the article reveals the impact of socio-demographic characteristics on the (in)equality of access to higher education for school graduates. Multiple and simple binary logistic regression models, as well as a hierarchical multiple linear model, were used for the analysis. Special attention in the study is paid to the contribution of the war and related challenges to the impact of social origin on the chances of graduates to obtain higher education. Therefore, the variables of regional effects of the war that are formed through various channels of influence at both macro and micro levels were added to the regression models. The main such channels are the destruction of educational infrastructure; reduction of public spending on education; internal or external displacement of families; possible deaths, recruitment into the army, displacement and lack of teachers; processes of redistribution of power and wealth in the country; increasing poverty among families; deterioration of children's physical and mental health, and stress.

The results of the study demonstrate that the quality of school education and, accordingly, the results of the National Multisubject Test of NaUKMA applicants depend on the type of school and, to a lesser extent, on the type of settlement and gender, and thus on factors of social origin, which is fully consistent with the results of previous studies based on External Independent Assessment (ZNO) scores. In addition, it was found that the results of the NMT were affected by Russia's full-scale war against Ukraine. Statistically significant impacts were observed for such regional effects of the war as the number of IDPs, the number of shelters, the number of explosions, and the number of destroyed schools in the region. In further research attempts to verify the existence of war effects on the educational outcomes and opportunities of young people, it is necessary to improve the quality and reliability of data related to the effects of war at different societal levels.

Key words: NMT, NaUKMA 2023 applicants, educational inequality, access to higher education, regional effects of war.

УДК 316.442:378.4(477-25)КМА"2023"
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.2>

Закотюк А.М.

асистент кафедри соціології
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Прохорова А.А.

к.соціол.н.,
старша викладачка кафедри соціології
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Постановка проблеми. Освітня інституція України – одна з галузей соціального життя, яка реформується і адаптується у відповідь до нових викликів, що виникають в суспільстві. Введення зовнішнього незалежного оцінювання та національного мультипредметного тесту, впровадження нової української школи,

створення опорних шкіл, тощо – реформи, що відбулись в українській освіті за останні 20 років. На кожному етапі реформування освітньої системи, надзвичайно важливо вимірювати, наскільки відповідні зміни сприяють вирівнюванню шансів дітей різного соціального походження отримувати якісну освіту.

Водночас, всупереч неабиякій актуальності дослідження зв'язку між доступом до освіти та соціальним походженням індивідів на різних етапах реформування української освітньої інституції, наразі бракує досліджень, що вивчали б як результати НМТ абітурієнтів залежать від соціальних, економічних, демографічних та культурних чинників їхнього соціального походження, а також від обставин, пов'язаних з перебуванням нашої країни в активній фазі російсько-української війни. Дослідження, що лягло в основу цієї статті, сприяє вирішенню окресленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Освіта завжди мала велике значення для процесів функціонування суспільства, адже шляхом навчання і виховання (соціалізації) наявні в суспільстві знання та навички передаються наступним поколінням. Інституція освіти надає професійні навички індивідам, а отже, опосередковано сприяє розташуванню їх в ієрархії соціально-класової структури. Таким чином, освіта виступає тим ресурсом, який дозволяє займати певні соціальні позиції та переходити з одного соціального прошарку в інший, тобто, уможливорює соціальну мобільність.

З іншого боку, згідно з наявними дослідженнями [7, 8, 9, 10], освіта є не лише чинником соціальної мобільності, а й здатна закріплювати соціальну нерівність. Адже доступ до освіти, а отже, і можливість змінити соціально-класову належність у висхідному напрямку, часто виявляється закритим для дітей, батьки яких не володіють освітнім, економічним, культурним та/або соціальним капіталом. Натомість, освіта доступна для дітей з привілейованих сімей, які вже належать до вищих прошарків.

Залежність доступу до освіти від соціально-економічного походження, фактично, є показником того чи система освіти в тій чи іншій країні виступає рушієм соціальної мобільності, чи фактором закріплення соціальної нерівності. Або того, чи втілюється в життя в тій чи іншій країні принцип рівності можливостей – доступність освіти для всіх здібних та вмотивованих не залежно від соціального походження [11].

Дослідження (не)рівності доступу до вищої освіти в незалежній Україні демонструють, що навіть значна експансія вищої освіти не призвела до зменшення залежності освітніх можливостей дітей від їхнього соціального походження. Більше того, Світлана Оксамитна продемонструвала, що шанси здобуття вищої освіти дітьми з менш привілейованих прошарків – зменшились, а шанси здобуття вищої освіти для дітей відносно нижче освічених батьків – значно зросла [9, с. 213–221].

Згідно з подальшими дослідженнями освітньої нерівності, які значно активізувались із впровадженням ЗНО, такі соціально-демогра-

фічні чинники походження як тип школи та тип населеного пункту мають статистично значущий вплив на результати ЗНО, а отже і на шанси абітурієнтів вступити до навчального закладу [1; 6; 13; та ін.]. Національний мультипредметний тест був введений як загальне випробування для охочих здобути освіту у 2022 році у відповідь на виклики війни [2]. Динаміка шансів здобути вищу освіту з впровадженням НМТ, досліджено ще не було.

З початком повномасштабного вторгнення вивчення тих чи інших проявів стратифікації в Україні без сумніву має відбуватися через призму впливу війни на рівень соціальної нерівності у суспільстві, особливо у довгостроковій перспективі. У соціології через складність збору даних у країнах охоплених війною дослідження впливу війни та військових конфліктів на освітню нерівність є малочисельними, хоча варто констатувати збільшення кількості подібних соціологічних досліджень в останні десятиліття [15].

Не вдаючись до детального огляду окремих досліджень, варто виокремити основні канали, через які війна здатна поглиблювати освітню нерівність у суспільстві, зокрема в Україні. До каналів макрорівня відносяться перш за все руйнування освітньої інфраструктури; зменшення державних видатків на освіту; внутрішнє або зовнішнє переміщення сімей; можлива загибель, рекрутинг у лави армії, переміщення і брак педагогів; процеси перерозподілу влади (особливо при окупації) та багатства у країні (зміни на ринку праці, переформатування економіки на потреби армії, руйнування активів тощо). З іншого боку, на мікрорівні варто виділити такі канали, як збільшення рівня бідності серед сімей та відповідно зміна їхніх пріоритетів щодо освіти дітей, переоцінка повернень інвестицій в освіту, у деяких випадках ранне залучення дітей до праці; по-друге, погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей, недоїдання, переживання стресу, травми та відчуття незахищеності [3]. Через перераховані канали війна здатна значуще негативно впливати на доступ, перебіг та результати навчання дітей, що, зі свого боку, відображається на розподілі шансів здійснити так званий освітній перехід від загальної середньої до вищої освіти для випускників шкіл.

Постановка завдання. Метою статті є на основі даних абітурієнтів НаУКМА 2023, виявити впливи соціально-демографічних характеристик (тип населеного пункту, тип закладу середньої освіти та стать) на (не)рівність доступу школярів до вищої освіти, а також внеску війни та пов'язаних з нею викликів на формування цих впливів.

Методологія дослідження. У цьому дослідженні Національний університет «Кієво-Могилянська академія» виступає як певний кейс-

стаді. Дані вступників надані приймальною комісією НаУКМА. Дані були анонімізовані та перекодовані. Для статистичного аналізу були використані наступні показники: «конкурсний бал НМТ», «стать», «тип навчального закладу середньої освіти» та «тип населеного пункту», в якому була отримана середня освіта.

Важливо зазначити, що останні дві змінні інтерпретуються нами не лише як демографічні характеристики, а і як прояви соціально-економічного походження індивідів, які напругу чи опосередковано впливають на освітні можливості дітей. Адже мусимо констатувати значні відмінності між освітніми можливостями в селах та містах нашої країни. Так, у великих містах школи мають краще устаткування та педагогічний склад, а також різноманітні позашкільні освітні структури. А тип школи, у якій вчиться дитина, варто сприймати як опосередковане відображення економічного, соціального та культурного капіталу батьків. Адже для того, аби дитина потрапила до елітної школи, їй потрібно скласти іспити на етапі відбору, а отже мати додаткові знання або від батьків, або здобути ці знання завдяки фінансовим внескам батьків у позашкільне навчання.

Перекодування даних на етапі підготовки масиву до аналізу відбувалось наступним чином: «конкурсний бал НМТ» та «стать» були включені в аналіз без змін. У змінній «тип навчального закладу середньої освіти» середні навчальні заклади були згруповані у 3 категорії. До першої увійшли заклади, що дозволяють здобувати середню спеціальну освіту (ПТЗО, коледжі та технікуми). До другої – загальноосвітні середні школи та навчально-виховні комплекси (навчальні заклади, що згідно з українським законодавством об'єднують в одній організації дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади [12]). І, нарешті, до третьої категорії змінної «тип навчального закладу середньої освіти», були віднесені «елітні» навчальні заклади: ліцеї, гімназії та спеціалізовані школи. Змінна «тип населеного пункту» була створена на основі інформації про місце знаходження закладу освіти, який закінчив абітурієнт чи закінчила абітурієнтка. Згодом населені пункти були закодовані у три категорії: село та селище, місто і обласний центр.

За даними звіту Президента НаУКМА Сергія Квіта за 2023 рік для участі в конкурсі на вступ на бакалаврські програми до Києво-Могилянської академії було подано 7505 заяв [4, с. 81]. Однак в підсумку до аналізу увійшло 7498 абітурієнтів. Наприклад, з аналізу були вилучені ті, хто завершили школу за кордоном, відповідно, їх не можна було закодувати ані для змінної «тип навчального закладу середньої освіти», ані для змінної «тип поселення».

Для проведення аналізу були використані різноманітні регресійні моделі. А для застосу-

вання цих методів статистичного аналізу, номінальні незалежні змінні були перетворені на фіктивні. Референтну групу склали такі показники: «хлопці» для змінної «стать», «ПТЗ, технікум, коледж» для змінної «тип навчального закладу середньої освіти» та «Село/селище» для змінної «тип населеного пункту». Залежною змінною в регресійних моделях виступає конкурсний бал.

До аналізу також були залучені так звані змінні війни – параметри, пов'язані з воєнними діями та військовим станом, які могли мати вплив на освітню нерівність загалом, на результати НМТ абітурієнтів та абітурієнток Києво-Могилянської академії, зокрема. Із відкритих джерел, серед яких були незалежні дослідження, офіційна статистика та дані підраховані у рамках волонтерських ініціатив, були відібрані параметри на рівні регіонів України щодо кількості пошкоджених закладів освіти, тривалості повітряних тривог, кількості вибухів зафіксованих у медіа, кількості внутрішньо переміщених осіб, кількості укриттів, кількості пошкодженої інфраструктури, кількості пошкодженого житла. Також був відібраний параметр щодо кількості днів перебування обласного центру в червоній зоні карантину, аби перевірити, чи був статистично значущий внесок карантину у результати НМТ. Основні статистичні показники, посилання на джерела та періоди, для яких обраховувалися відібрані параметри, див. в таблиці 1. У процесі аналізу змінна *infr* була вилучена із регресійних моделей для зменшення рівня мультиколінеарності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до перевірки наявності впливів різних чинників на рівність доступу до освіти абітурієнтів та абітурієнток НаУКМА 2023 року, варто більш детально розглянути дані, якими ми оперуватимемо (Таблиця 2).

Згідно з показниками описових статистик розподілу балів НМТ абітурієнток та абітурієнтів різної статі, різних навчальних закладів та населених пунктів різного типу, до Києво-Могилянської академії в 2023 році подало документи вдвічі більше абітурієнток, ніж абітурієнтів. Можна було б пояснити такі відмінності в кількості чоловіків та жінок, які хочуть навчатись в університеті тим, що батьки хлопців до 18 років вирішують вивести їх за кордон до повноліття. Адже після 18 років юнаки не мають права залишати країну через повномасштабну війну та введення військового стану. Однак якщо подивитись на співвідношення кількості дівчат та хлопців, які реєструвались на складання НМТ, співвідношення кількості перших до других не буде таким різючим. Згідно з відкритими даними на сайті Центру забезпечення якості освіти, в 2023 році на НМТ зареєструвалось 148941 дівчат та 139994 хлопців [14], і це цифри приблизно одного порядку.

Таблиця 1

Показники відібраних змінних регіональних ефектів війни

№	Змінні війни	Код	Середнє	Стандартне відхилення	Максимум	Мінімум
1	К-сть пошкоджених закладів освіти (08.2024) ¹	schdmg	162.6	127.6	704.0	0.0
2	Тривалість повітряних тривог в год. (24.02 – 24.07.2022) ²	airdur	946.2	371.8	2207.8	25.5
3	К-сть вибухів висвітлених в медіа (24.02 – 24.07.2022) ¹³	explos	228.7	240	2052.0	0.0
4	К-сть внутрішньо переміщених осіб (29.03.2023) ³	idp	297439.4	127431	529955.0	42.0
5	К-сть укриттів (08.2024) ⁴	shelter	3397.4	1259.5	7375.0	799.0
6	К-сть пошкодженої інфраструктури в млн \$ (06.2023) ⁵	infr	4118.6	7552.6	38807.0	15.0
7	К-сть пошкодженого житла в тисячах (06.2023) ⁵	dwelling	5.3	13.2	86.2	0.0
8	К-сть днів перебування в червоній зоні карантину (08.2020 – 04. 2021) ⁶	redzone	33.5	18.4	107.0	0.0

Таблиця 2

Показники описових статистик балів НМТ за типом поселення, типом закладу освіти та статтю

	НМТ			
	Середнє значення	n (7498)	Стандартна помилка	Стандартне відхилення
Хлопець	164.1	2469	0.34	16.97
Дівчина	165.7	5029	0.23	16.66
Навчально-виховний комплекс	158.4	61	2.25	17.55
Ліцей	166.8	3768	0.27	16.91
Гімназія	168.1	1055	0.49	16.00
Спеціалізована школа	163.6	984	0.50	15.62
ПТЗО, технікум, коледж	155.5	308	0.84	14.75
Середня школа, навчально-виховний комплекс	161.9	1383	0.45	16.87
Ліцей, гімназія, спеціалізована школа	166.5	5807	0.22	16.59
Село/селище	162.5	697	0.68	17.86
Місто	166.1	1788	0.40	17.11
Обласні центри	165.2	4994	0.23	16.48

Отже, пояснення відмінностей у кількості хлопців та дівчат, які подавали документи на вступ до Києво-Могилянської академії, варто шукати в іншій площині. Наприклад, серед вступників та

їхніх батьків може існувати міф про те, що НаУ-КМА – це гуманітарний навчальний заклад, а до гуманітарних спеціальностей традиційно більше тяжіють дівчата через гендерні стереотипи,

¹ Міністерство освіти та науки України. Освіта під загрозою. Режим доступу: <https://saveschools.in.ua/>.

² Статистика повітряних тривог. Режим доступу: <https://air-alarms.in.ua/?from=2022-02-24&to=2022-10-26#statistic>.

³ Міністерство соціальної політики України. Рух ЧЕСНО. Режим доступу: <https://www.chesno.org/post/5625/>.

⁴ Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Залізне укриття. Режим доступу: <https://www.ironshelter.gov.ua/>.

⁵ Інститут Київської школи економіки. (2023, червень). Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/ponad-54-mlrd-zbitki-zhitlovogo-fondu-ukrayini-vnaslidok-povnomasshtabnoyi-viyni-na-kinets-travnya-2023-roku/>.

⁶ Аналітичний портал «Слово і діло». (2021, 29 квітня). Адаптивний карантин: скільки днів обласні центри перебували у «червоній» зоні. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/29/infografika/suspilstvo/adaptyvnyj-karantyn-skilky-dniv-oblasni-centry-perebuvaly-chervonij-zoni>.

які існують в суспільстві та гендерну сегрегацію інституції освітньої інституції [5, с. 17].

Також варто звернути увагу на співвідношення кількості абітурієнтів і абітурієнок НаУКМА, які походять з обласних центрів (4994 людини) на противагу тих, хто походить з міст (1788 людей) та тих, хто з сільської місцевості (697 людей). Подібну тенденцію серед вступників Академії бачимо і за типом навчального закладу: більшість наших абітурієнок та абітурієнтів закінчили елітні школи (5807 людей), ліцеї, гімназії, колегіуми, 1383 людини випускались із загальноосвітніх шкіл та 308 людей – із закладів спеціальної освіти. На нашу думку, те, що до Києво-Могилянської академії подають документи абітурієнтки та абітурієнти, які потенційно отримали кращу освіту (в елітних школах, або школах великих обласних центрів) може свідчити про сприйняття Академії як університету з високими стандартами та вимогами. На підтвердження цієї тези можна навести середній бал вступників на контракт у попередні роки. У 2022 році він становив 150,6; у 2021 – 160,78; у 2020 – 162,91 [4, с. 83].

Для аналізу впливу чинників соціально-економічного походження на результати НМТ абітурієнтів та абітурієнок КМА 2023 року, були побудовані регресійні моделі.

Результати застосування множинної бінарної логістичної регресії та множинної лінійної регресії із залежною змінною «досягнення

75% квартилю балів НМТ» та незалежними змінними «стать», «тип населеного пункту» та «тип навчального закладу середньої освіти», демонструє відношення шансів отримати високі бали НМТ в залежності від перерахованих вище чинників (Таблиця 3, Таблиця 4). У запропонованій моделі референтними категоріями є «хлопці», «село селище» та «ПТЗО, технікум, коледж». Отже, дані свідчать про те, що шанси отримати високий бал (більше 178) статистично значуще збільшуються при переході від референтної категорії в іншу на рівні 0,001 якщо йдеться про тип школи, та на рівні 0,05 якщо йдеться про стать та частково про тип населеного пункту.

Якщо описувати модель, більш детально, то імовірність отримати високий бал НМТ відчутно зростає в учнів середніх загальноосвітніх шкіл та навчально-виховних комплексів у порівнянні з учнями ПТЗО, технікумів та коледжів. А в учнів ліцеїв, гімназій та спеціалізованих шкіл – в порівнянні з останніми. Менш яскраве, але, все ж, зростає імовірність отримати високий бал і для дівчат у порівнянні з хлопцями, а також у містян та містянок у порівнянні з мешканцями та мешканками сіл та селищ. Такого зростання не фіксується для учнів та учениць, що закінчили школи в обласних центрах у порівнянні з містянами та містянками. Можливо тому, що ця категорія змінної є найбільш наповненою. Або тому що у великих обласних центрах зустрічаються школи різних

Таблиця 3

Показники множинної бінарної логістичної регресії (залежна змінна – досягнення 75% квартилю балів НМТ (> 178); незалежні змінні – тип населеного пункту, тип навчального закладу середньої освіти, гендер)

	Відношення шансів досягти верхній 75% квартиль результатів НМТ (> 178)
	Відношення шансів
Тип населеного пункту	
Село, селище (референтна)	–
Місто	1.23 (1.00 1.51)**
Обласний центр	1.10 (0.91 1.33)
Тип навчального закладу середньої освіти	
ПТЗО, технікум, коледж (референтна)	–
Середня школа, навчально-виховний комплекс	2.45 (1.60 3.75)***
Ліцей, гімназія, спеціалізована школа	4.02 (2.68 6.04)***
Гендер	
Хлопець (референтна)	–
Дівчина	1.123 (1.00 1.26)**
Constant	0.08***
Correct %	75
Cox & Snell R2	1.5
Nagelkerke R2	2.2
Hosmer-Lemeshow test (Sig)	0.65

Статистична значущість на рівні: ***0.001 **0.05 *0.1.

Таблиця 4

Показники множинної лінійної регресії (залежна змінна – бали НМТ; незалежні змінні – тип поселення, тип закладу освіти, гендер)

	Бали НМТ Коефіцієнти
Тип поселення	
Село, селище (референтна)	–
Місто	3.9 (2.5 5.4) ^{***}
Обласний центр	3.4 (2.1 4.7) ^{***}
Тип закладу освіти	
ПТЗО, технікум, коледж (референтна)	–
Середня школа, навчально-виховний комплекс	6.3 (4.3 8.4) ^{***}
Ліцей, гімназія, спеціалізована школа	11.0 (9.1 12.9) ^{***}
Гендер	
Хлопець (референтна)	–
Дівчина	1.5 (0.7 2.3) ^{***}
Constant	149.7 (147.2 152.3) ^{***}
R2	3.1

Статистична значущість на рівні: ***0.001 **0.05 *0.1.

Таблиця 5

Показники простих бінарних логістичних регресій (залежна змінна – досягнення 75% квартилю балів НМТ (> 178); незалежні змінні – категорії типу поселення, типу закладу освіти, гендеру)

	Шанси досягти верхньої 75% квартиль результатів НМТ (> 178)
	Шанси
Тип населеного пункту	
Село, селище	0.31 ^{***}
Місто	0.37 ^{***}
Обласний центр	0.32 ^{***}
Тип навчального закладу середньої освіти	
ПТЗО, технікум, коледж	0.09 ^{***}
Середня школа, навчально-виховний комплекс	0.23 ^{***}
Ліцей, гімназія, спеціалізована школа	0.38 ^{***}
Гендер	
Хлопець	0.30 ^{***}
Дівчина	0.35 ^{***}

Статистична значущість на рівні: ***0.001 **0.05 *0.1.

типів та рівної якості, відповідно, якщо чинник типу навчального закладу середньої освіти є ключовим для пояснення результатів НМТ серед абітурієнтів та абітурієнок НаУКМА, то тип населеного пункту менш виражено диференціює результати НМТ, порівняно із чинником типу закладу середньої освіти.

Показники простих бінарних логістичних регресій із залежною змінною «досягнення 75% квартилю балів НМТ» та незалежними змінними «стать», «тип населеного пункту» та «тип навчального закладу середньої освіти» демонструють подібні результати (Таблиця 5). Ці показники є статистично значущими для моделей із усіма перевіреними незалежними змінними та свідчить про те, що шанси отри-

мати високий бал за НМТ більший у дівчат, ніж у хлопців. Шанси отримати високі бали НМТ більші у випусників та випускниць ліцеїв, гімназій та спеціалізованих шкіл у порівнянні з випусниками і випускницями середніх загальних шкіл та навчально-виховних комплексів, та ще більші у порівнянні з випускниками і випускницями ПТЗО, технікумів та коледжів. І, врешті, шанси отримати високі бали НМТ вищі для містян та містянок, ніж для мешканців сільської місцевості.

Водночас, як і зазначалось вище, шанси досягти вищих балів НМТ не збільшуються для абітурієнтів та абітурієнок НаУКМА з обласних центрів в порівнянні з їхніми колегами з інших міст. Для пояснення таких результатів, як і вище,

можемо говорити про велику наповненість категорії «обласні центри», а це могло вплинути на розрахунки. Або ж, як також ішлося вище, пояснення криється за тим, що в обласних центрах представлені різні типи шкіл – від елітних, то професійно-технічних. Тож, імовірно, чинник типу школи має більший вплив на освітні результати школярів, ніж тип населеного пункту.

На рисунку 1 візуально зображено, як шанси отримати вищі бали з НМТ, а, отже, і шанси вступити до Києво-Могилянської академії зростають під впливом чинників дотичних до соціально-економічного походження. В першу чергу, під впливом типу навчального закладу середньої освіти, в яких вчилися абітурієнти та абітурієнтки.

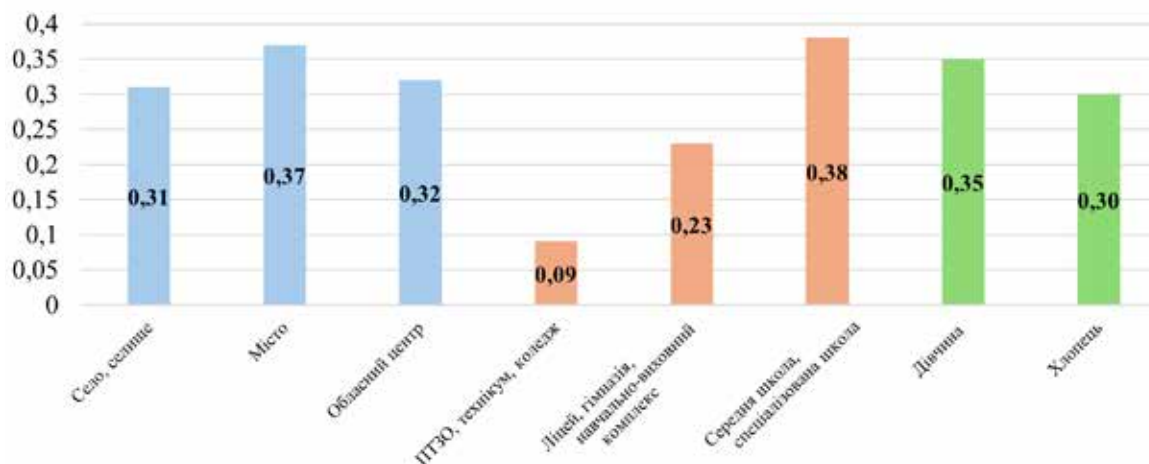

Рис. 1. Шанси досягти верхньої 75% кватилі результатів НМТ (> 178)

Таблиця 6

Показники множинної ієрархічної лінійної регресії (залежна змінна – бали НМТ; незалежні змінні – змінні війни, тип поселення, тип закладу освіти, гендер)

Змінні війни	Бали НМТ	
	Коефіцієнти	
	Окремі моделі	Об'єднані моделі
schdmg	-0.004 (-0.010 0.001)*	-0.009 (-0.014 -0.003)***
airdur	-0.001 (-0.003 0.001)	0.000 (-0.002 0.002)
explos	0.002 (0.000 0.004)**	0.003 (0.001 0.005)***
idp	-0.000 (0.000 0.000)***	-0.000 (0.000 0.000)***
shelter	0.001 (0.001 0.002)***	0.001 (0.001 0.002)***
dwelling	-0.003 (-0.041 0.036)	0.003 (-0.039 0.044)
redzone	0.013 (-0.010 0.036)	0.025 (0.002 0.048)**
Constant	154.7 (162.9 167.1)***	-
R2	1.2	
Соціально-економічні змінні		
Село, селище (референтна)	-	-
Місто	3.9 (2.5 5.4)***	4.1 (2.6 5.5)***
Обласний центр	3.4 (2.1 4.7)***	2.6 (1.2 4.0)***
ПТЗО, технікум, коледж (референтна)	-	-
Середня школа, навчально-виховний комплекс	6.3 (4.3 8.4)***	6.4 (4.4 8.5)***
Ліцей, гімназія, спеціалізована школа	11.0 (9.1 12.9)***	11.2 (9.3 13.1)***
Хлопці (референтна)	-	-
Дівчата	1.5 (0.7 2.3)***	1.5 (0.7 2.3)***
Constant	149.7 (147.2 152.3)***	148.0 (144.8 151.2)***
R2	3.1	4.4

Статистична значущість на рівні: ***0.001 **0.05 *0.1.

Наступним кроком залучаємо до аналізу так звані змінні війни. При побудові множинної ієрархічної лінійної регресійної моделі зі змінними регіональних ефектів війни (Таблиця 6), ми виявили, що кількість ВПО та кількість укриттів в регіоні статистично значуще впливають на результати НМТ випускників шкіл на рівні 0,001, кількість вибухів – на рівні 0,05, кількість зруйнованих шкіл – на рівні 0,1. Водночас, якщо об'єднати лінійні регресійні моделі впливу соціально-демографічних змінних та змінними регіональних ефектів війни, збільшується статистична значущість впливу на результати НМТ кількості вибухів та зруйнованих шкіл до рівня 0,001, і стає статистично значущим вплив зона карантину. Загалом, згідно з побудованою в дослідженні моделлю, змінні війни пояснюють 1,2% балів НМТ, а отже впливають на шанси отримати доступ до вищої освіти абітурієнтів та абітурієнок НаУКМА.

Висновки. Аналіз шансів випускників та випускниць шкіл вступити до вищого навчального закладу (на прикладі абітурієнтів НаУКМА), яскраво демонструє, що в нашій країні якість отриманої середньої освіти залежить від типу школи та меншою мірою від типу населеного пункту та статі, а отже, залежить від чинників соціального походження. З практичної точки зору, результати дослідження свідчать про необхідність подальшого реформування системи освіти України у напрямку забезпечення однакового рівня якості середньої освіти не залежно від соціально-економічних та соціально-демографічних характеристик індивідів.

Згідно з проведеним аналізом, на шанси абітурієнтів та абітурієнок НаУКМА отримати високий бал НМТ, а отже, на їхні шанси вступити до вищого навчального закладу, також впливають змінні війни, зокрема, кількість ВПО, кількість укриттів, кількості вибухів та кількість зруйнованих шкіл в регіоні.

У якості опосередкованого висновку з проведеного дослідження, можемо констатувати необхідність проведення більш ґрунтовного моніторингу змінних війни та аналізу різноманітних даних, що прямо чи опосередковано можуть свідчити про (не)рівність доступу дітей різного походження до якісної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко А. Зовнішнє незалежне оцінювання в контексті освітньої нерівності в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2011. № 122. С. 41–46. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4055/07_vasylychenko.pdf?sequence=1.
2. Вступні на бакалаврат – 2022 | Український центроцінювання якості освіти. *Український центроцінювання якості освіти*. URL: <https://testportal.gov.ua/vstupni-na-bakalavrat/> (дата звернення: 30.12.2024).

3. Закотюк А., Оксамитна С. Основні канали та наслідки впливу війни на освітню нерівність у суспільстві. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2024. Т. 7. С. 70–83. URL: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.70-83> (дата звернення: 30.12.2024).
4. Звіт президента Національного університету «Києво-Могилянська академія» за 2023 рік. *Dspace Repository: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27846> (дата звернення: 30.12.2024).
5. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ: Основи, 2017. 254 с.
6. Мулявка В., Оксамитна С. Освітня нерівність за місцем проживання та типом освітнього закладу. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2015. Т. 174. С. 9–19. URL: https://distedu.ukma.edu.ua/pluginfile.php/43438/mod_resource/content/1/Оксамитна_Мулявка.pdf.
7. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Київ: Укр. центр оцінювання якості освіти, 2019. URL: https://testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf.
8. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. Київ: Укр. центр оцінювання якості освіти, 2023. URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyjzvit_povnyj.pdf.
9. Оксамитна С. Міжгенераційна класовата освітня мобільність: монографія. Київ: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2011. 287 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4444>.
10. Оксамитна С. Соціально-класові засади освітньої нерівності в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 3. С. 116–136.
11. Оксамитна С.М., Хоменко Л.В. Освітня нерівність в українському суспільстві: соціальні детермінанти освітніх переходів. *Наукові записки НаУКМА: соціологічні науки*. 2017. № 196. С. 13–18. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12224>.
12. Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: Постанова Каб. Міністрів України від 12.03.2003 № 306: станом на 4 верес. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2003-#Text> (дата звернення: 30.12.2024).
13. Прохорова А. Впровадження зовнішнього незалежного оцінювання в контексті освітньої нерівності в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2013. № 7. С. 270–285. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/572/582>.
14. УЦОЯО – OpenData. URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata> (дата звернення: 30.12.2024).
15. Justino P. Supply and demand restrictions to education in conflict-affected countries: New research and future agendas. *International Journal of Educational Development*. 2016. Vol. 47. P. 76–85. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2016.01.002> (date of access: 30.12.2024).